

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 7I

Fylke: Møre og Romsdal

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Borgund

Emne: Gifteferdig ungdom

Bygdelag: Spjelkavik

Oppskr. av: Ludv. Muri

Gard:

(adresse): Spjelkavik

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Delvis

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):
eldre koner 70-89 år., bønder.

SVAR

1) Helst i same bygda eller sokna.

2) Giftarmål til grannebygda kunne gå, men lenger burt, var som å bryta med ætt, gard-og grendelag. Men det vart gjort, mest av ungarar som fann seg gifte i ei jordagjente eller enkje med gard.

3) Ein skulle finne sin like, sa dei, både i alder og lag. Det var best slik, men her var mange undantak. Unge gifte seg med eldre, både gutar og jenter. Men stand-
et og eiga sag dei mykje på. "torva gifte lurva" sa dei om ei "skryta" jordataus med retten til ein god gard.

4) Synet og vurderinga var sameleis hjå båe partar.

5) I mange høve var det dei. Foreldra måtte i alle høve gi samtykket sitt til giftarmålet.

6) Det var mest konene som stelte med ekteskapspolitikk for døtrene sine. Planar vart lagd, men held ikkje alltid stikk. Dei unge ville og ha eit ord med. Planane var helst lagd med tanke på "eit godt gifte" (velstand, makt og vördna).

7) Nei.

8) Systerbyte og syskenbyte er kjent, men ikkje så ofte i praksis. Det ligg i sjølve orda, men om der låg ei djupare meining bak, er uvisst, utanom det som er sagt i siste leden av svar 6.

9) Det var mest ætteomsyn og makt. Blodet skulle ikkje tynnast ut med ringare innslag.

I0) Skyldskapsgifte var ikkje bra. Så nærskylde som tre-
menningar gjekk an, men syskenborn vart set på som
ein fære og kunne veikje avkjömet både kroppsleg
og åndeleg.

II) Nei det var det same.

I2) Ja, i mange høve.

I3) Det vart set på som einvist og uklokt i fall det ik-
kje fylgde verdfulle ting med som t.d. dugleik i ar-
beid.

I4) Ja, ofte ein eldre lærar i bygda, eller andre skynsa-
me menn og kvinner, som dei unge kunne tru seg til i
slike hjartesaker.

I5) Ukjent.

I6) Ja, i så måte er forteljinga i "Storm og stilla"
av Ivar Aasen eit klssisk døme, Men liknande døme
har ein om gjenter som på ein eller annan måte fekk
syna dugleiken sin for den tilkomande værmora.
Dette galdt serleg om gjenta var flink i veving,
syng og saum og anna husflidsarbeid. Hadde ho sam-
stundes eit godt omdöme frå der ho hadde tent, vart
ho sedd på som eit bra kone-ønne, jamvel om velstand
vanta. Ei beint fram-pröve kjenner ikkje til.

I7) Dei som ikkje var bunde til bondeyrket stod friare
i val av ektemake. Såleis tenestefolk og meir frie
yrke som handverkarar , fiskarar o.l.

I8) Ei enkje stod ofte friare, men ho hadde og visse
omsyn å ta til born og kärfolk og til andre i ætta.
Ein dugande kar vart som regel vel motteken, men
det kunne melda seg som friar ein leting og ein
slask, og då vart giftarmålet ille omtalt av grenda
og ætta.

I9) Nei, det var slett ikkje vanleg. Ei eldre gjente
med ~~xxx~~ noko i bakhandå såleis, vart rekna som ei
"atteglöyme" og stod ikkje så høgt i kurs.
Då hadde det tradisjonelle heimanfylgjet meir å
seia. Ei giftande gjente hadde som regel eit år
"å laga seg til" Ho skulle spinne og veva til eit

8716

19) sett sengkler-eitt fekk ho hjå foreldra sine. Så skulle ho laga i stand sitt eige utstyr som brukkjole, andagskjole, undestakkar og undetøy, dukar og klær til ymse bruk i huset. Endeleg skulle ho lage brudgomsutstyr med dress og undeplagg. Etter bryllaupet (i heimen til til brura) kom det eigenlege heimanfylgje i fall gjenta gifte seg til ein gard. Det kunne vera mangt og mykje, som kister og skrin, oppreidd seng med sengsted, ymse möblar, mat i korn, bröd og sul. To vaksne mjølkekyr, ei kvige og 6 sauer. Attåt dette kom skålgåvene i pengar eit hundrad daler, alt ettersom.....

Den unge kona heldt så heimkomgilde i den nye heimen sin med leivningar av bryllaupsmaten, eller helst skulle ho ha laga maten sjölv, så ho kunne få visa kor flink ho var til å laga mat. Grannekonene vart og bedne til konelag, så den nye kona kunne koma inn i grannelaget og omgangskrinsen så snart som råd var.

20) Ukjent.

21) Ukjent.

22) Ukjent.

23) Dei skulle i alle fall ikkje syna at dei hadde" eit godt auge" til kvarandre.

24) For ei 40-50 år sidan.

25) Nattelaupar, skyvjar.

26) Gutar som for på nattefriing gjekk helst to i lag eller friaren var åleine. Nattelöyping var mest ein flokk unggutar i lag til å halda moro og leven.

27) Uvisst.

28) Ja.

29) Helst frå same grenda.

30) Ja.

31) Ukjent.

32) Ja. venskap dei i mellom, men uvenskap til motparten.

33) Dei gjekk som regel i lag og hjelpte kvarandre om det trongst (å koma seg inn til gjenta, eller halda borte andre i same erend.)

34) Onsdagskvelden var ofte frikveld for tenestefolk.

Men laurdagskvelden var den mest vanlege skyvjar-
kvelden.

35) Andre kveldar var og brukt, særleg av slike som ville
vera ute åleine og fringa ein löyndom lengst råd var.

36) Ja.

37) ukjent. Spørsmåla frå 37 -46 ligg så langt attende i
tida at det meste er ukjent. Det har mellom bygdefolk
vore set på som ei skam for ein gut å gå til ei jente
om natta. Først når dei var trulova, gjekk det an.

47) Ukjent.

48) Helst ein annan kveld.

49) Ja.

50) uvisst.

51) Sylgjer og ringar, broderte belte, hoseband. o.l.

52) Å gjera prette med ein nattefriar har vore vanleg.
Det var helst ein flokk unggutar som styrte med slikt.
Var guten komen sjöveges, drog dei båten langt avmerk-
es, rigga han opp med segl og styre langt framme på
land o.l.

53) Ukjent.

54) Spørsmåla 54-56 er ukjent her.

57) Både -og.

58) Ja.

59) Ein klump brunsukker kunne vanka, ikkje "sterke"sak-
er der.

60) Nei, men etter sætrejaginga om hausten gav dei kyslar.

61) Helst det første, men stundom kunne gjentene halda seg
frampå.

62) Ja særleg i danselag, seterhelg og i bryllaup.

63) Nei.

64) Ja, slike "kvile" vart kalla "kjærleiksbenkjar".

65) Nei.

66) Nei.

67) Det var vanleg at næraste slekta kom saman i gjeste-
bod til ymse tider i året. Helst i jula, men og i påska,
kvitsunhelga, i barnedåp og gravferd.

68) Ja.

- 5
- 69) Nei, det var dei unge som låg der, stundom par om par som dei sjölve maka saman. I bryllaup skulle ein gut ha ei bryllaupsgjente. Dei dansa i lag og låg ilag i flatseng.
- 70) Stabbedansen er kjend, men det er lenge sidan skikken var i bruk her. Å få eit par på stabben, var ei form for erting, ^{serley} for slike dei trudde var glad i kvarandre.
- 71) Nei, berre ei kåt moro.
- 72-73) Ukjent.
- 74) Ja.
- 75) Nei.
- 76-77) Nei, ukjent.
- 78) Ja, samskotslag, kaggeöl, oppesete
- 79)
- 80) Ja, på setra hadde dei stölshelg, gjentehelg, tausahelg.
- 81) Gutane vart bedne, ingen kom ubeden.
- 82) Husmora på garden sende mat. Rjomegrauten var fast skikk attåt åfallringe, tettamjök og sötmjök.
- 83) Kvar setergjente hadde sitt lag. Heime kunne dei og ha gjentelag, men då vart ikkje gutane bedne. Slike lag gjekk på omgang, og husbondsfolket gav trakteringa.
- 84) Gjerne ein onsdagskveld.
- 85) Det var song og leik, panteleikar, gita gåter m.m.
- 86) Sjå svar 80-81-82.
- 87) Der var helst dans, og spelemannen var med.
- 88) Ukjent.
- 89) Bærturar og fjellturar om sommaren var vanleg for born og ungdom. Ein og annan spræk "gamling" kunne og vera med.
- 90) Nei.
- 91) Ja. Ball-leikar var mykje i bruk för.
- 92) Nei.
- 93) Ja, dei hadde noko som vart kalla spørjar-stove. Det var helst læraren i krinsen som såleis samla både ungdom og eldre til spurningar og svar, mest i kate-

6

kisma og forklaringa. Dei unge på garden samlast ofte
sundagskveldane i dei myrke årstidene i dei største
stovene og heldt moro med leik. Det var ikkje alle stader
dans vart lika eller tolt.

94) Sundagskveldane møttest ungdomen på dansevollen eller
i dansstover der husbondsfolket tok vel i mot dei.

I seinare tid har dampskipsbryggja og bilhaldeplassen
vorte samlingsplassen for ungdomen, saman med kafeen i
nærleiken.

95) Vinterstida var det oppesete. Då samlast ungdom frå
grenda til moro. Gjentene hadde eit eller anna hand-
arbeid med, medan gutane fann på ymis moro. Dei knek-
te netter, spela "Öyde og gjamt", spela kort, gat gåter,
leika panteleikar og tok seg ein dans i fall der var
spelemann på garden. Slike oppesete var det slutt med
for omlag 60 år sidan. Slike samkome kalla vi for
kaffilag. Men så kom dei frilynde ungdomslaga og med
dei møter og songlag kring 1900.

96) Det var serleg på førejulsvinteren og i jula til gut-
ane fór i fiskja kring kyndelsmess.

97) Nei. Det var somme heimar som av religiöse grunnar
ikkje likte slike samkome. Ungdomsleik og moro, serleg
dans, var synd.

98) Nei.

99) Sagt under 95.

100) I grender ungdomen fekk dansarstover og hadde spele-
mann, dansa dei både laurdagsnatta og sundagsnatta.
Dette var til fiskja tok til.

101) Ja.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

102) Det sytte gutane for, og dei la ut spelepengane.

103) I kaffilaga (kaffi og kveitebröd) betalte gutar og
gjenter kvar sin gong. Elles fall det mest på gutane

Innkomenne gjentene hadde, var små, så det var ikkje så
mykje i festa år.

15172

I04) Nei.

I05) Dei møttest vanleg på isen til skeiserenn og stund-
om i kjelkebakken.

I06)

Nei, Vanleg var det ikkje forbod. Kvar fekk nytta

I07) fritida som dei ville, ingen skilnad på gut og jente.

I08) Tenarane stod friare.

I09) Stundom av religiöse grunnar.

II0) Ja.

III) -I27) ukjent.

I28) Ja, men med skjemtfullt tonelag.

I29) Såvare ligg i saka löynt. Dette vert ikkje bore fram
på "torget".

7

15172